

присвяч. 95-річчю створення Харків. НДІ суд. експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (Харків, 10–11 жовт. 2018 р.). Харків : Право, 2018. С. 79–81. 6. Коновалова В. Е. Новые тенденции развития криминалистики. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2006. Вип. 6. С. 10–16. 7. Митричев С. П. Преподавание криминалистики в юридических вузах. Социалистическая законность. 1959. № 1. С. 19–27. 8. Скулиш Є. Д. Особливості викладання криміналістики в Національній академії Служби безпеки України // Криміналістика XXI століття : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25–26 листоп. 2010 р. Харків : Право, 2010. С. 800–804. 9. Шепитько В. Ю. Криминалістика XXI века: предмет познания, задачи и тенденции в новых условиях // Современное состояние и развитие криминалистики : сб. науч. тр. / под ред. Н. П. Яблокова и В. Ю. Шепитько. Харьков : Апостиль, 2012. С. 41–54.

Одержано 19.11.2018

УДК 343.132(477)

Валерій Дмитрович ПЧОЛКІН,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3379-5036>;

Ростислав Олегович ХАРЬКОВ,

Харківський національний університет внутрішніх справ,
аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПІДСТАВИ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Ідея введення в кримінальний процес України такого інституту як негласні слідчі (розшукові) дії, була спрямована на узгодження кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності, гармонізацію негласної діяльності оперативних підрозділів з досудовим розслідуванням, посилення через збільшення відкритості законності їх проведення та використання одержаних відомостей.

Наведена у Кримінальному-процесуальному кодексі України класифікація негласних слідчих (розшукових) дій закріпила процесуальний статус вже апробованих практикою оперативно-розшукових заходів, систематизувала та класифікувала їх залежно від юридичної природи, законодавчих приписів, повноважень, функцій та меж застосування у протидії злочинності. Ця класифікація була проведена у відповідності з переліком оперативно-розшукових заходів передбачених ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [1; 2].

Закон дозволяє здійснення оперативно-розшукової діяльності при наявності необхідних підстав для проведення оперативно-розшукових заходів і використання відповідних засобів, тобто для початку такої діяльності повинні бути певні законні приводи [3, с. 251].

В ході розслідування злочинів прийняття рішень про проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання одержаних відомостей обумовлює необхідність тісної співпраці слідчого, оперативних підрозділів, прокурора – процесуального керівника та слідчого судді. У зв'язку з цим набуває великого значення координація і узгодження дій різних підрозділів та органів задля досягнення єдиної мети, правильно спрямувати розслідування, визначити потребу у застосуванні негласних слідчих (розшукових) дій й вірно оцінити ризики, пов'язані з обмеженням конституційних прав громадян при їх проведенні.

Обмеження конституційних прав та свобод громадян при проведенні НСРД, вимагає дотримання особливого режиму: наявність підстав проведення НСРД, які передбачені законодавством; дотримання умов, процедури проведення НСРД, передбачених законом;

наявність механізму судового контролю, прокурорського нагляду, відомчого контролю за забезпеченням конституційних прав та свобод громадян, а також законністю і обґрунтованістю проведення НСРД [4, с. 43].

Таким чином, для виконання завдань кримінального судочинства в процесі проведення негласних слідчих (розшукових) дій необхідні підстави, перелік яких передбачено законодавством. Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій передбачені ст. 246 КПК України.

У науковій літературі такі підстави поділяють на фактичні і юридичні [5; 6]. Фактичні підстави – це об'єктивні безпосередні причини проведення негласних слідчих (розшукових) дій, що представлені у вигляді фактичної інформації про ознаки конкретних протиправних діянь або вказівок законодавця. Фактичну інформацію про підготовку чи вчинення невідомими особами злочину можна вважати достатньою, якщо визначеними є: подія злочину (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення злочину); винність звинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення і мотиви злочину; обставини, що впливають на ступінь і характер відповідальності звинуваченого; характер і розмір завданої шкоди.

Слід мати на увазі, що проводити негласні слідчі (розшукові) дії можна при визначенні лише тих обставин злочину, що входять у предмет доказування і встановити які іншим шляхом неможливо або надто утруднено. Юридичні підстави – це передбачені Кримінальним процесуальним кодексом та оперативно-розшуковим законодавством або іншими нормативними актами джерела інформації (як правило, документально оформлені), що надійшли до слідчого, прокурора і містять зведення про фактичні підстави для проведення негласних слідчих (розшукових) дій. До їх числа відноситься наявність: відкритого кримінального провадження, доручення слідчого, прокурора або ухвали суду [7, с. 71].

Необхідно констатувати, що законодавець дає перелік приводів для застосування підстав проведення оперативно-розшукової діяльності в ч. 2 ст. 6 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність», але не дає переліку підстав для здійснення негласних слідчих (розшукових) дій, тому практично вони мають підстави, аналогічні до підстав проведення оперативно-розшукової діяльності, однак можливості їх застосування ширші. Необхідно підкреслити, що проведення будь-якої негласної слідчої (розшукової) дії допускається тільки при наявності одночасно і приводу, і підстави, тому приводи – це передбачені законодавством або нормативними актами фактичні відомості, які надійшли від джерел (гласних або негласних), оформлені документально та містять відомості про підстави для проведення негласних слідчих (розшукових) дій [8].

Таким чином можна вважати, що по аналогії першою з підстав для проведення негласних слідчих (розшукових) дій закон визначає наявність інформації про злочини, що готуються або вчинені невідомими особами. Отже, наявність гласної чи негласної інформації про підготовку злочину буде не тільки приводом до початку кримінального провадження, а й приводом для проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також діяльності оперативних підрозділів з метою перевірки повноти і правильності отриманої інформації, пошуку першоджерел отримання фактичних даних та їх формування як доказів у кримінальному судочинстві.

У кожному випадку, коли є достатньо інформації про злочин, вчинений невідомими особами (нерозкритий злочин), суб'єкти кримінального судочинства зобов'язані здійснити ряд негласних слідчих (розшукових) дій, вжити заходів з викриття конкретної особи (групи) у вчиненні злочину.

Другою підставою для проведення негласних слідчих (розшукових) дій закон визначає наявність інформації про осіб, які готують або вчинили злочини. Інформація про таких осіб надходить до слідчих та оперативних підрозділів як з гласних, так і негласних джерел.

Третьою підставою для проведення негласних слідчих (розшукових) дій є наявність інформації про осіб, які переховуються від органів розслідування або ухиляються від відбування кримінальної відповідальності.

Разом з тим окремі негласні слідчі (розшукові) дії можуть тимчасово істотно обмежувати конституційні права і свободи громадян, тому потрібно дотримуватись певних

умов їхнього проведення. Найбільш значимою умовою для початку проведення негласних слідчих (розшукових) дій є наявність відкритого кримінального провадження. Умови проведення – це встановлені кримінально-процесуальним законодавством спеціальні правила, неухильне виконання яких сприяє ефективності здійснення негласних слідчих (розшукових) дій і гарантує дотримання прав і свобод громадян.

Відповідно до законодавства не є перешкодою для проведення негласної діяльності громадянство, національність, стать, місце проживання, посадовий і соціальний стан особи, її приналежність до суспільних об'єднань, відношення до релігії і політичні переконання. У Конституції України закріплений принцип рівності всіх громадян перед законом і судом. У зв'язку з цим відносно кожної особи при наявності законних підстав може здійснюватися негласні слідчі (розшукові) дії. Науковці вважають, що їх застосування вимагає від оперативних працівників, слідчого, прокурора і судді чіткого знання норм чинного законодавства, його неухильного дотримання на практиці, глибокого розуміння сутності цієї діяльності, як форми захисту прав і свобод людини, забезпечення конституційних гарантій їх реалізації [8; 9].

Умови дотримання прав і свобод людини, викладені у Кримінальному процесуальному кодексі та ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», визначають, що в процесі цієї діяльності не допускається порушення прав і свобод як фізичних так і юридичних осіб. Чітке і неухильне дотримання закріплених нормативних положень стосовно правового статусу особи є однією із принципових вимог законності і важливою гарантією її дотримання.

Проведений аналіз наукових досліджень та чинного законодавства показав, що негласні слідчі (розшукові) дії повинні застосовуватись за наявності встановлених підстав та умов їх проведення. Дотримання закріплених в законі принципів і правил, що забезпечують баланс, з одного боку – інтересів особистості, яка має право на недоторканність приватного життя, а з іншого боку – суспільства, зацікавленого в ефективній протидії злочинності буде сприяти ефективності здійснення конкретних негласних слідчих (розшукових) дій і гарантувати забезпечення прав і свобод громадян.

Список бібліографічних посилань: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13 квіт. 2012 р. Голос України. 2012. 19 трав. (№ 90–91). 2. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-XII : зі змін і допов. станом на 19.11.2012. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH4UK00A.html (дата звернення: 19.11.2018). 3. Бандурка О. М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності : монографія. Харків : Золота миля, 2012. 620 с. 4. Гольдберг Н. О., Бортник С. М., Стащак М. В., Тагієв С. Р., Шендрик В. В. Теорія і практика забезпечення конституційних прав і свобод громадян при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій : монографія / за заг. наук. ред. С. Р. Тагієва та В. В. Шендрика. Чернігів : Десна Поліграф, 2017. 336 с. 5. Тагієв С. Р. Інститут негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесі України: теорія і практика : монографія. Чернігів : Десна Поліграф, 2015. 512 с. 6. Сергєєва Д. Б. Теоретичні, правові та праксеологічні засади використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесуальному доказуванні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2015. 512 с. 7. Пчолкін В. Д. Правові засади використання матеріалів ОРД у кримінальному провадженні // Теоретичні аспекти організації досудового розслідування : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 4 груд. 2015 р. Харків : ХНУВС, 2015. С. 70–73. 8. Негласні слідчі (розшукові) дії : курс лекцій / Д. Й. Никифорчук, С. І. Ніколаюк, О. І. Козаченко та ін. ; за заг. ред. Никифорчука Д. Й. Київ : НАВС, 2012. 138 с. 9. Юхно О. О. Теорія і практика оперативно-розшукового запобігання злочинам органами внутрішніх справ : монографія. Одеса : Інтерпрінт, 2010. 368 с.

Одержано 19.11.2018